

Notatka informacyjna

**Wdrożenie Europejskiego Systemu Rachunków Narodowych i Regionalnych
w Unii Europejskiej (ESA2010)¹ do polskich rachunków narodowych.
Zmiany metodologiczne oraz ich wpływ na główne agregaty makroekonomiczne**

Wstęp

Główny Urząd Statystyczny publikuje zrewidowane dane roczne dla produktu krajowego brutto (PKB) za lata 2002-2013 oraz informacje o wpływie dokonanych zmian na poziom nominalny PKB.

Rewizja wynika z wdrożenia :

- nowych międzynarodowych standardów metodycznych: Europejskiego Systemu Rachunków Narodowych i Regionalnych w Unii Europejskiej (ESA2010), w ślad za standardem ONZ System Rachunków Narodowych (SNA2008), nowego Podręcznika Bilansu Płatniczego (BPM6) oraz uszczegółowionego Podręcznika Deficytu i Długu Sektora Instytucji Rządowych i Samorządowych (MGDD, edycja 2014),
- innych zmian metodycznych oraz wykorzystania nowych źródeł danych.

Zmieniono również rok odniesienia dla rachunków narodowych, ze stosowanego dotychczas 2005 roku na rok 2010.

Dla uzyskania porównywalnego pełnego szeregu danych, analogicznie zrewidowane zostaną dane dla PKB: roczne za lata wcześniejsze, tj. 1995-2001, kwartalne za lata 1995-2013 oraz I i II kwartał 2014 r. Dane te GUS opracuje do końca listopada tego roku.

ESA2010 ustala na wiele lat standardy rachunków narodowych oraz określa sposoby obliczania kluczowych wskaźników w Unii Europejskiej. Dlatego, z punktu widzenia prowadzonych badań, rewizję należy postrzegać jako szansę stworzenia bardziej spójnego systemu, szerzej traktującego o zagadnieniach, których znaczenie wzrosło w ostatnim czasie i nadal będzie rosło.

ESA2010 zapewnia spójność metodologiczną i zakresową opracowań zarówno na poziomie Unii Europejskiej, jak i krajowym (przyjęcie rozwiązań z ESA2010 do statystyki bilansu płatniczego, której metodykę ujęto w BPM6), a także – na poziomie światowym (SNA2008).

¹ Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej L174 z dnia 26 czerwca 2013 r., www.stat.gov.pl/obszary-tematyczne/rachunki-narodowe/europejski-system-rachunkow-narodowych-i-regionalnych-esa-2010/rozporzadzenie-parlamentu-europejskiego-i-rady-ue-nr-5492013-z-dnia-21-maja-2013-r-1,1.html

Kluczowe zmiany metodyczne z tytułu wdrożenia ESA2010, BPM6 i MGDD edycja 2014 mające wpływ na PKB i jego zmienne

- ***kapitalizacja wydatków na badania i rozwój***

ESA2010 znacznie poszerzyła zakres produktów wartości intelektualnej, określanych w ESA95 mianem wartości niematerialnych i prawnych, poprzez włączenie do nich prac badawczo-rozwojowych (B+R). Oznacza to, że zgodnie z ESA2010 wydatki związane z prowadzeniem prac badawczo –rozwojowych są traktowane w rachunkach narodowych jako nakłady inwestycyjne, a nie jako koszty bieżące, jak to miało miejsce wg ESA95.

Zmiana ta powoduje, że zarówno zakupione, jak i wyprodukowane na własny rachunek prace B+R rejestrowane są w nakładach brutto na środki trwałe, a nie w zużyciu pośrednim. Ponadto, kapitalizacja wydatków na B+R powoduje zmiany w poziomach innych agregatów makroekonomicznych, tj. produkcji globalnej, w tym produkcji na własne cele finalne i produkcji nierynkowej, wartości dodanej brutto, spożyciu, a także w amortyzacji.

Rewizja rachunków narodowych wynikająca z odmiennego ujmowania wydatków na B+R przeprowadzona została w oparciu o rekomendacje Komisji Europejskiej (Eurostat), a także podręcznika „*Manual on Measuring Research and Development in ESA2010*”, opracowanego na podstawie wyników prac grupy zadaniowej Eurostat i Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (OECD).

Do obliczeń wykorzystane zostały dane ze sprawozdań o działalności badawczej i rozwojowej, a także dane regularnie wykorzystywane do kompilacji rachunków narodowych.

Należy zwrócić uwagę, iż nie można bezpośrednio identyfikować skali zmian wprowadzonych w rachunkach narodowych z publikowanymi dotychczas danymi o wydatkach na B+R, ponieważ te ostatnie (pochodzące z ww. sprawozdań o działalności badawczej i rozwojowej) opracowywane są w ujęciu zgodnym z metodologią Frascati. Wykorzystanie tych danych w rachunkach narodowych wymagało dostosowań, w tym zmiany sektoryzacji oraz eliminacji wydatków, które już zgodnie z ESA95 ujęte zostały w nakładach brutto na środki trwałe.

- ***udoskonalenia gruntów jako oddzielne aktywa***

Zmiana wprowadzona przez ESA2010 polega na powiązaniu nakładów na udoskonalenia gruntów z odpowiadającymi im zasobami i traktowaniu ich jako odrębne aktywa (czego nie zapewniała ESA95, która uznawała wydatki na udoskonalenia gruntów za nakłady brutto na środki trwałe, natomiast nie zaliczała ich do zasobu środków trwałych, a więc nie były one kapitalizowane i amortyzowane).

W ramach prac związanych z opracowywaniem rachunków narodowych zgodnie z metodologią ESA2010, dla ulepszeń gruntów, których wartości nie były kapitalizowane i dla których nie była liczona amortyzacja, zostały opracowane odpowiednie dane szacunkowe w tym zakresie.

Dane o nakładach brutto na środki trwałe na ulepszenia gruntów zostały skapitalizowane, a następnie obliczono ich amortyzację, przy założeniu, iż okres użytkowania ulepszeń wynosi 50 lat (okres użytkowania przyjęty z *Podręcznika dotyczącego różnic pomiędzy ESA95 a ESA2010*).

- ***małe narzędzia***

Według ESA95 małe narzędzia, których wartość jest niższa niż 500 ecu w cenach 1995 roku, były zaliczane do zużycia pośredniego. ESA2010 zmieniła definicję małych narzędzi oraz sposób rejestracji tej kategorii w rachunkach narodowych, klasyfikując wydatki na małe narzędzia (i małe urządzenia techniczne), które są wykorzystywane w procesie produkcji dłużej niż jeden rok (bez względu na wartość) do nakładów brutto na środki trwałe.

W polskich rachunkach narodowych, dane o wydatkach na małe narzędzia wykorzystywane w procesie produkcji dłużej niż jeden rok, przeklasyfikowane ze zużycia pośredniego do nakładów brutto na środki trwałe, zostały opracowane metodą szacunkową. Źródłem informacji przyjętym do opracowania tego szacunku, były dane o zużyciu pośrednim w tablicach wykorzystania w układzie klasyfikacji PKD2007 (NACE Rev.2, działy).

W wyniku wprowadzonej zmiany, wydatki na małe narzędzia zostały odjęte ze zużycia pośredniego i dodane do nakładów brutto na środki trwałe. Wartość dodana brutto zmieniła się o wartość małych narzędzi oraz wartość amortyzacji. Nadwyżka operacyjna zmieniła się o tę samą wartość.

- ***koszty likwidacji dużych aktywów kapitałowych***

Zgodnie z ESA2010 koszty likwidacji dużych aktywów kapitałowych powinny być ujmowane jako nakłady brutto na środki trwałe.

W Polsce, koszty likwidacji dużych aktywów kapitałowych dotyczą w szczególności podmiotów prowadzących działalność wydobywczą i eksploatacji złóż.

Podmioty prowadzące działalność wydobywczą działają w oparciu o przepisy ustawy *Prawo geologiczne i górnicze*, obowiązującej od 1994 r. Ustawa ta określa m.in. zasady likwidacji zakładów górniczych po zakończeniu działalności i tworzenia na ten cel funduszu rezerwowego. Fundusz ten tworzony jest w oparciu o szacowane koszty likwidacji, które powiększają wartość początkową rzeczowych aktywów trwałych i są amortyzowane przez cały okres użytkowania. Ponadto podmioty te, w swojej rachunkowości, stosują także Międzynarodowe Standardy Rachunkowości (MSR), w tym MSR 16, z którego wynika uwzględnianie kosztów likwidacji w wartości początkowej.

Przeprowadzona analiza pozwala stwierdzić, iż w Polsce, w przedsiębiorstwach wydobywczych, koszty likwidacji (końcowe) są uwzględniane w wartości początkowej (cenie nabycia, koszcie wytworzenia) środka trwałego i są amortyzowane przez cały okres jego użytkowania, a więc zakres danych o nakładach inwestycyjnych i środkach trwałych wykazywanych w sprawozdawczości statystycznej tych podmiotów, jest zgodny z zaleceniem ESA2010.

- ***systemy uzbrojenia w sektorze instytucji rządowych i samorządowych jako aktywa trwałe***

ESA2010 zmienia sposób klasyfikowania wydatków na wojskowe systemy uzbrojenia, takie jak pojazdy opancerzone, okręty wojenne, łodzie podwodne, wojskowe statki powietrzne, czołgi, wyrzutnie raketowe, uznając je za aktywa trwałe, gdyż spełniają ogólne kryteria środków trwałych, tzn. są wykorzystywane w sposób ciągły przez okres dłuższy niż jeden rok do świadczenia usług w zakresie obronności (zgodnie z metodologią ESA95, wydatki te były uwzględniane w zużyciu pośrednim). Zmiana ta spowodowała, iż

zużycie tego majątku jest rejestrowane jako amortyzacja, co oznacza wzrost wartości dodanej w sektorze instytucji rządowych i samorządowych, tym samym PKB w całej gospodarce.

Wydatki na przedmioty jednorazowego użytku, takie jak amunicja, pociski, rakiety i bomby, traktowane są jako wojskowe rzeczowe środki obrotowe i rejestrowane w zużyciu pośrednim (analogicznie jak w ESA95).

Do obliczenia amortyzacji systemów militarnych przyjęto założenie, iż systemy te będą wykorzystywane przez okres 25 lat.

Przeklasyfikowanie wydatków na wojskowe systemy uzbrojenia ze zużycia pośredniego do nakładów brutto na środki trwale spowodowało wzrost wartości dodanej brutto o wartość amortyzacji, uwzględnioną w produkcji globalnej sektora instytucji rządowych i samorządowych.

- ***alokacja produkcji globalnej banku centralnego (NBP)***

ESA2010 wprowadza nowy sposób alokacji produkcji globalnej banku centralnego na sektory instytucjonalne, bez zmiany sposobu jej liczenia, tj. jako sumy kosztów.

Nowy sposób alokacji produkcji globalnej banku polega na przypisaniu prowizji i opłat za bezpośrednio mierzone usługi fakturowane przez bank centralny, jednostkom będącym rezydentami i nierezydentami. Jedynie niesprzedana część całkowitej produkcji globalnej banku centralnego (suma kosztów pomniejszona o prowizje i opłaty) musi być umownie alokowana na zużycie pośrednie pozostałych instytucji pośrednictwa finansowego: podsektorów S.122 (przedsiębiorstwa i instytucje finansowe przyjmujące depozyty, z wyjątkiem banku centralnego) oraz S.125 (pozostałe instytucje pośrednictwa finansowego, z wyjątkiem instytucji ubezpieczeniowych i funduszy emerytalno-rentowych) proporcjonalnie do wartości dodanej tych podsektorów.

Dla zbilansowania rachunków podsektorów S.122 i S.125, wartość zużycia pośredniego usług dostarczonych przez bank centralny została zrównoważona przez transfer bieżący otrzymany od banku centralnego w takiej samej kwocie (sklasyfikowany jako „pozostałe różne transfery bieżące” D.759).

PKB wzrósł o kwotę prowizji i opłat alokowanych do jednostek nierezydentów (eksport) i jednostek rezydentów, dla których te prowizje i opłaty odpowiadają spożyciu ogółem (sektor instytucji rządowych i samorządowych, sektor instytucji niekomercyjnych, sektor gospodarstw domowych).

- ***trzecia część zasobów własnych UE z tytułu VAT***

W ESA2010 trzecia część zasobów własnych UE z tytułu VAT jest rejestrowana jako transfer bieżący (Zasoby własne UE z tytułu VAT i DNB) płacony przez rząd każdego z państw członkowskich do instytucji UE. W ESA95 wpłaty te traktowane były jako podatki od produkcji i importu płacone bezpośrednio do sektora zagranica. Nowe ujęcie nie wpływa na PKB, wpływa na dochód narodowy brutto (DNB wzrasta o wartość trzeciej części zasobów własnych UE z tytułu VAT).

- ***wyroby wysłane za granicę do uszlachetnienia***

ESA2010 posługuje się kryterium zmiany własności a nie fizycznym przepływem wyrobów. ESA2010 rejestruje wartość uszlachetnienia jako eksport/import usług. To nowe podejście obniża wartość eksportu i

importu towarów, ale nie wpływa na bilans rachunku bieżącego - saldo obrotów handlu zagranicznego pozostaje bez zmian. W ESA95, wyroby które zostały wysłane za granicę do uszlachetnienia a następnie z powrotem przekazane do kraju (po uszlachetnieniu), z którego zostały wysłane, rejestrowane były jako eksport w pełnej wartości kiedy po raz pierwszy opuściły kraj, a import w momencie powrotu.

- ***zmiany dotyczące sektora instytucji rządowych i samorządowych***

Dla statystyk sektora instytucji rządowych i samorządowych znaczenie mają zmiany metodyczne wprowadzone nowym ESA2010, uszczegółowione zapisy Podręcznika Deficytu i Długu Sektora Instytucji Rządowych i Samorządowych (MGDD) oraz rozporządzenie Komisji (UE) nr 220/2014 z dnia 7 marca 2014 roku zmieniające rozporządzenie Rady (WE) nr 479/2009 w zakresie odniesień do europejskiego systemu rachunków narodowych i regionalnych w Unii Europejskiej.

Nowe wytyczne wprowadzają zmiany dotyczące rejestracji wybranych transakcji oraz zasad klasyfikacji jednostek do sektora instytucji rządowych i samorządowych. Niezmieniona pozostaje definicja długu. Natomiast, w związku z rozporządzeniem 220/2014, definicja odsetek i, w konsekwencji, deficytu sektora stosowana dla potrzeb Procedury Nadmiernego Deficytu (EDP) zostały ujednoczone z zapisami ESA2010 – nie uwzględniają przepływów związanych z transakcjami na instrumentach pochodnych.

W odniesieniu do zasad klasyfikacji jednostek do sektora instytucji rządowych i samorządowych należy zwrócić uwagę na zweryfikowane zapisy dotyczące sprawowania kontroli przez sektor, zmiany w sposobie określania rynkowego charakteru jednostki, doprecyzowane zapisy dotyczące, m. in. klasyfikacji jednostek niekomercyjnych, szpitali, jednostek sprawujących funkcje regulatorów rynku, funduszy gwarancyjnych. Nowe wytyczne przewidują także, w szczególnych przypadkach, klasyfikację do sektora instytucji rządowych i samorządowych jednostek zajmujących się pośrednictwem finansowym.

Istotna zmiana dotyczy także sposobu rejestracji przejęcia przez sektor instytucji rządowych i samorządowych aktywów prywatnych kapitałowych systemów emerytalnych. ESA95 taki transfer klasyfikowała jako dochód sektora, co miało pozytywny wpływ na jego wynik. ESA2010 nakazuje rejestrację transakcji jako finansowej, a zatem pozostającej bez bezpośredniego przełożenia na deficyt/nadwyżkę sektora.

Zmiany z tytułu wdrożenia innych zmian metodycznych oraz wykorzystania nowych źródeł danych

Zgodnie z przyjętymi ustaleniami pomiędzy Komisją Europejską (Eurostat) a państwami członkowskimi UE, jednocześnie z wdrożeniem ESA2010, krajowe urzędy statystyczne mogły wprowadzić inne zmiany metodyczne do rachunków narodowych, w tym związane z wykorzystaniem nowych źródeł danych statystycznych.

Jedną z istotnych zmian wprowadzonych do rachunków narodowych jest włączenie do szacunków *działalności nielegalnej*. Działalność nielegalna stała się obowiązkowym elementem rachunków narodowych od momentu wprowadzenia ESA95 (Rozporządzenie PE i Rady 2223/1996 z dnia 25 czerwca 1996 roku). W tym obszarze nie ma więc zmian związanych z wdrożeniem ESA2010. Termin implementacji wynika z długotrwałych prac realizowanych na poziomie Unii Europejskiej, jak i w krajach, których celem było

wypracowanie spójnych rozwiązań metodycznych (patrz **Załącznik 1 pt. „Działalność nielegalna w Polsce – założenia metodyczne i wyniki szacunku”**).

Inne wprowadzone zmiany to:

- ***udoskonalenie metody liczenia produkcji globalnej dla sektora instytucji rządowych samorządowych oraz sektora instytucji niekomercyjnych działających na rzecz gospodarstw domowych***

Zgodnie z ESA95, produkcja globalna obu sektorów powinna być obliczana jako suma kosztów produkcji, tj.: zużycia pośredniego, kosztów związanych z zatrudnieniem, amortyzacji oraz pozostałych podatków od produkcji pomniejszonych o pozostałe dotacje do produkcji. Natomiast produkcja nierynkowa sektorów obliczana jest jako produkcja globalna pomniejszona o produkcję rynkową, produkcję na własne cele finalne oraz płatności za pozostałą produkcję nierynkową.

W dotychczasowej praktyce określano produkcję globalną sektorów jako sumę ich produkcji nierynkowej ustalonej w oparciu o koszty oraz produkcji rynkowej określanej jako wartość wyrobów i usług przeznaczonych na sprzedaż oraz na własne cele finalne.

- ***weryfikacja szacunków produkcji – pomniejszenie o wielkość pochodzącą z działających za granicą oddziałów przedsiębiorstw mających siedzibę w Polsce***

Zgodnie z ESA95 produkcja ta nie powinna być uwzględniana w szacunkach dotyczących rachunków narodowych. Do celów oszacowania PKB należy ujmować wyłącznie transakcje jednostek mających siedzibę na terytorium ekonomicznym danego kraju. Dotyczy to również powiązanych zmiennych ekonomicznych działających za granicą oddziałów przedsiębiorstw mających siedzibę w Polsce, np. zużycia pośredniego lub wynagrodzeń. Polskie rachunki narodowe zostały dostosowane do tej wytycznej.

- ***korekta rejestracji działalności budowlanej za granicą***

Dla wszystkich jednostek prowadzących działalność budowlaną, której efektem są nakłady brutto na środki trwałe ponoszone za granicą, należało utworzyć jednostkę umowną będącą rezydentem sektora zagranica, bez względu na to czy działalność prowadzona jest w okresie krótszym czy dłuższym niż rok (ESA95). Analogicznie, działalność budowlana, której efektem są nakłady brutto na środki trwałe jednostek umownych będących rezydentami w Polsce a należących do nierezydentów, została uwzględniona w produkcji.

- ***usługi pośrednictwa finansowego mierzone pośrednio (FISIM)***

Dla zapewnienia pełnego wdrożenia zaleceń Rozporządzenia Komisji (EC) Nr 1889/2002 z dnia 23 października 2002 oraz Decyzji Rady 2010/196/EU, Euratom z dnia 16 marca 2010 dotyczących obliczania i alokacji usług pośrednictwa finansowego mierzonych pośrednio (FISIM), do obliczenia FISIM należało włączyć przedsiębiorstwa zajmujące się leasingiem.

Obecnie, przedsiębiorstwa zajmujące się leasingiem zostały ujęte w obliczeniach FISIM. Uwzględniono je również przy obliczaniu zewnętrznej i wewnętrznej stopy odniesienia.

- **zmiana metody obliczania produkcji otwartych funduszy emerytalnych (OFE)**

Metoda obliczania produkcji globalnej otwartych funduszy emerytalnych została zmieniona w kontekście przygotowań do wdrożenia ESA2010.

Nowa metoda zakłada, że produkcja globalna OFE jest liczona jako suma kosztów bez uwzględnienia zysków. W efekcie wartość dodana brutto równa jest zero. Takie podejście wynika z faktu, że otwarte fundusze emerytalne jedynie pobierają składki i inwestują je w imieniu gospodarstw domowych. Powszechne towarzystwa emerytalne, które zostały utworzone do zarządzania i reprezentowania OFE generują zyski, które prowadzą do powstania wartości dodanej brutto.

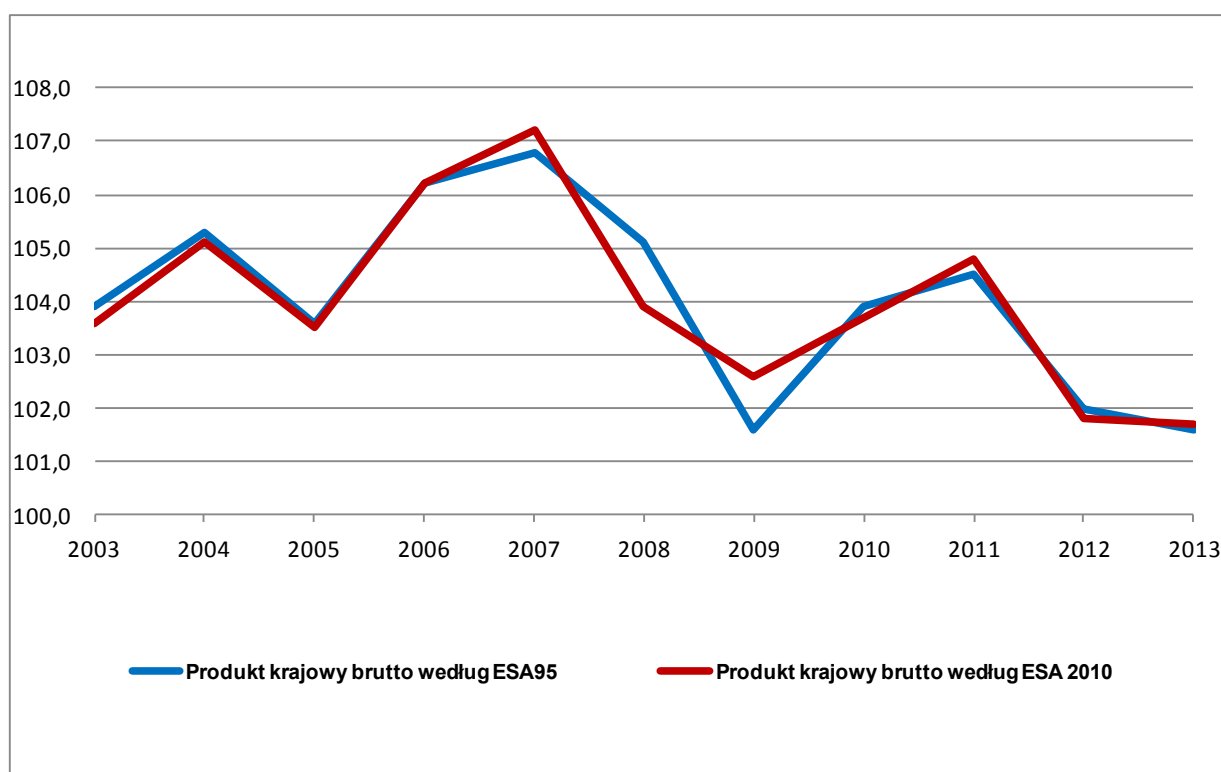
- **doprecyzowanie metody liczenia produkcji globalnej zakładów ubezpieczeń**

ESA95 zawierała ogólne wytyczne dotyczące obliczania produkcji globalnej zakładów ubezpieczeń. Zostały one doprecyzowane poprzez szczegółowe zalecenia dotyczące poszczególnych elementów rachunku, traktowania kosztów likwidacji szkód, zysków i strat z posiadania, czy alokacji produkcji do poszczególnych sektorów instytucjonalnych.

Skorygowane szacunki roczne PKB za lata 2002-2013

Wpływ wprowadzonych zmian na poziom absolutny produktu krajowego brutto (wartość PKB wyrażona w cenach bieżących) waha się od +0,1 % do +1,7%. Największą zmianę poziomu absolutnego zanotowano w 2013 r. - wzrost o 26306 mln zł., najmniejszą zaś w 2008 r. – wzrost o 1814 mln zł.

Dynamika realna zrewidowanego PKB w porównaniu do danych wcześniej publikowanych za lata 2003-2013, rok poprzedni = 100

Zmiany w dynamice realnej PKB wahały się od -1,2 pkt. proc. do +1,0 pkt. proc. Zmianę in minus (osłabienie dynamiki) zanotowano w latach 2003, 2004, 2005, 2008, 2010, 2012 (odpowiednio: -0,3 pkt. proc., -0,2 pkt. proc. -0,1 pkt. proc., -1,2 pkt. proc., -0,2 pkt. proc., -0,2 pkt. proc.). Zmianę in plus (poprawę dynamiki) – w latach 2007, 2009, 2011, 2013 (odpowiednio: +0,4 pkt. proc., +1,0 pkt. proc., +0,3 pkt. proc., +0,1 pkt. proc.). Nie zmieniła się dynamika realna w 2006 r., w porównaniu z 2005 r. (wzrost PKB o 6,2%).

Średnioroczne tempo wzrostu PKB w okresie objętym rewizją, w porównaniu z notowanym przed rewizją, zmieniło się nieznacznie - spadek o 0,03pkt. proc.²

Tablica 2 prezentuje dynamiki realne PKB i jego agregatów od strony produkcji oraz rozdysponowania po rewizji.

Od strony tworzenia PKB rewizja nie spowodowała istotnej zmiany wpływu poszczególnych rodzajów działalności na tempo wzrostu gospodarczego. Nie zanotowano znaczących zmian, w stosunku do opublikowanych przed rewizją, w dynamikach realnych w poszczególnych sekcjach (według klasyfikacji PKD2007) za lata 2003-2012. Dane za rok 2013 uwzględniają, obok zmian z tytułu wdrożenia ESA2010, również te uwzględniane corocznie w pierwszym rocznym szacunku PKB, publikowanym we wrześniu.

Od strony rozdysponowania PKB - największe zmiany w poziomie nominalnym (wzrost) wystąpiły w kategorii nakłady brutto na środki trwałe, od +7,5% w 2013 r. do +5,1 % w 2009 r., głównie z tytułu kapitalizacji wydatków na badania i rozwój (od +3,7% w 2013 r. do 2,5% w 2007 r.) oraz kapitalizacji wydatków na systemy uzbrojenia w sektorze instytucji rządowych i samorządowych.

Nie zanotowano istotnych zmian zarówno w poziomie absolutnym (w cenach bieżących) jak i w dynamice realnej spożycia w sektorze gospodarstw domowych.

Natomiast z uwagi na zmiany wynikające z kapitalizacji wydatków na systemy uzbrojenia w sektorze instytucji rządowych i samorządowych oraz kapitalizacji wydatków na badania i rozwój, jak również na zmiany wynikające ze zmian w klasyfikacji jednostek do tego sektora, poziom absolutny (w cenach bieżących) spożycia w tym sektorze obniżył się w całym analizowanym okresie, w granicach od -3,2% (2007 r.) do -0,2% (2009 r.), w porównaniu do danych wcześniej publikowanych.

---

² Część urzędów statystycznych państw członkowskich UE opublikowała na swoich stronach internetowych pierwsze wyniki po rewizji rachunków narodowych z tytułu wdrożenia ESA2010 i innych zmian metodycznych. O ile poziomy absolutne PKB zmieniły się istotnie (wzrost), choć w różnym stopniu w poszczególnych krajach (wzrost od 1,5 % wartości absolutnej PKB do nawet 7,6 % w 2010 r. – informacja urzędu statystycznego Niderlandów), to zmiany w dynamice realnej nie były znaczące. Informacje o średniorocznym tempie wzrostu PKB w okresie objętym rewizją (zwykle jest to okres 10 lat i więcej) wskazują na zmiany do +/- 0,1 %, choć dla poszczególnych lat zróżnicowanie jest większe. Na przykład, opublikowane przez urząd statystyczny Wielkiej Brytanii (ONS) w dniu 17 września 2014 r. zmiany w dynamice realnej PKB za okres lat 1998-2012 wahały się od -0,9 % w 2007 r. do +0,9 % w 2009 r. Natomiast średnioroczne tempo wzrostu PKB za ten okres zmieniło się nieistotnie, tj. o +0,09 pkt proc.

Wpływ zmian z tytułu wdrożenia ESA2010 (i innych) na poziom nominalny PKB

Wyszczególnienie	2010	2011	2012	2013
PKB według ESA95 (mln zł.).....	1416585	1528127	1596378	1635746
PKB po rewizji ³ (mln zł.).....	1437357	1553582	1615894	1662052
Ogółem zmiana nominalna PKB (mln zł.).....	20772	25455	19516	26306
Zmiana % PKB	1,5	1,7	1,2	1,6
z tego:				
wydatki na badania i rozwój.....	0,5	0,5	0,6	0,6
wydatki na systemy uzbrojenia.....	0,2	0,2	0,2	0,2
wydatki na pozostałe ubezpieczenia.....				
majątkowe i osobowe.....	-0,1	-0,1	0	0
zmiany dotyczące sektora instytucji				
rządowych i samorządowych.....	0,0	0,0	0,0	0,1
małe narzędzia.....	0,2	0,2	0,2	0,2
działalność nielegalna.....	0,7	0,7	0,8	0,8
pozostałe zmiany.....	0,0	0,2	-0,6	-0,3

³ Z uwzględnieniem zmian z tytułu ESA2010 i innych zmian

Tablica 1. Produkt krajowy brutto (ceny bieżące)

Wyszczególnienie	2010		2011		2012		2013	
	w mln zł.	w odsetkach	w mln zł.	w odsetkach	w mln zł.	w odsetkach	w mln zł.	w odsetkach
Spożycie ogółem.....	1 161 634	80,8	1 235 582	79,6	1 286 035	79,6	1 313 576	79,0
w tym:								
spożycie w sektorze gospodarstw domowych.....	870 427	60,6	939 713	60,5	979 353	60,6	997 697	60,0
spożycie w sektorze instytucji rządowych i samorządowych.....	276 703	19,2	281 418	18,1	292 320	18,1	301 560	18,1
Akumulacja brutto.....	301 817	21,0	345 393	22,2	333 237	20,6	317 115	19,1
w tym:								
nakłady brutto na środki trwałe.....	284 772	19,8	315 554	20,3	313 958	19,4	312 812	18,8
Eksport towarów i usług.....	581 700	40,5	670 151	43,1	727 971	45,0	766 344	46,1
Import towarów i usług.....	607 794	42,3	697 544	44,9	731 349	45,2	734 983	44,2
Popyt krajowy.....	1 463 451	101,8	1 580 975	101,8	1 619 272	100,2	1 630 691	98,1
Produkt krajowy brutto.....	1 437 357	100,0	1 553 582	100,0	1 615 894	100,0	1 662 052	100,0
w tym:								
Wartość dodana brutto.....	1 265 904	88,1	1 365 622	87,9	1 431 872	88,6	1 476 535	88,8
z tego:								
Rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo.....	37 520	2,6	44 576	2,9	46 018	2,8	48 766	2,9
Górnictwo i wydobywanie.....	30 892	2,1	37 309	2,4	35 934	2,2	31 831	1,9
Przetwórstwo przemysłowe.....	221 357	15,4	246 873	15,9	257 084	15,9	278 144	16,7
Wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz, parę wodną i gorącą wodę.....	44 184	3,1	45 894	3,0	50 819	3,1	53 113	3,2
Dostawa wody; gospodarowanie ściekami i odpadami; rekultywacja.....	15 841	1,1	16 666	1,1	17 459	1,1	18 234	1,1
Budownictwo.....	104 807	7,3	113 895	7,3	109 112	6,7	109 553	6,6
Handel; naprawa pojazdów samochodowych.....	245 343	17,1	252 996	16,2	275 104	17,0	280 444	16,9
Transport i gospodarka magazynowa..	67 576	4,7	75 132	4,8	87 369	5,4	88 248	5,3
Zakwaterowanie i gastronomia.....	15 055	1,1	16 864	1,1	17 619	1,1	18 974	1,2
Informacja i komunikacja.....	49 178	3,4	51 506	3,3	54 678	3,4	56 128	3,4
Działalność finansowa i ubezpieczeniowa.....	52 074	3,6	58 872	3,8	56 990	3,5	58 310	3,5
Obsługa rynku nieruchomości.....	67 534	4,7	71 595	4,6	74 278	4,6	74 173	4,5
Działalność profesjonalna, naukowa i techniczna.....	65 870	4,6	69 229	4,5	73 576	4,6	77 255	4,7
Administrowanie i działalność wspierająca.....	22 753	1,6	26 357	1,7	29 082	1,8	30 004	1,8
Administracja publiczna i obrona narodowa; obowiązkowe zabezpieczenia społeczne.....	77 127	5,4	79 177	5,1	81 976	5,1	84 628	5,1
Edukacja.....	64 823	4,5	68 939	4,4	70 832	4,4	72 200	4,3
Opieka zdrowotna i pomoc społeczna	53 371	3,7	57 169	3,7	59 058	3,7	61 993	3,7
Działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją.....	10 250	0,7	10 140	0,7	10 306	0,6	8 894	0,5
Pozostała działalność usługowa.....	18 429	1,3	20 223	1,3	22 013	1,4	23 194	1,4
Gospodarstwa domowe zatrudniające pracowników oraz wytwarzające produkty na własne potrzeby.....	1 920	0,1	2 210	0,1	2 565	0,2	2 449	0,1

Tablica 2. Dynamika produktu krajowego brutto (ceny stałe)

Wyszczególnienie	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
	rok poprzedni = 100										
Spożycie ogółem.....	102,0	104,1	102,7	104,8	105,6	105,9	103,5	102,8	101,7	100,7	101,3
w tym:											
spożycie w sektorze gospodarstw domowych.....	101,5	104,3	102,3	104,6	106,4	106,1	103,3	102,5	103,0	101,0	101,1
spożycie w sektorze instytucji rządowych i samorządowych.....	103,5	103,8	103,6	105,5	103,0	105,1	103,6	103,3	97,7	100,2	102,1
Akumulacja brutto.....	104,9	115,7	101,6	116,8	123,7	102,2	87,3	109,7	112,2	95,7	96,3
w tym:											
nakłady brutto na środki trwałe.....	101,2	106,7	108,7	113,3	119,2	108,4	98,1	99,6	109,3	98,5	100,9
Eksport towarów i usług.....	114,1	104,9	109,7	115,6	110,2	107,0	93,7	112,9	107,9	104,3	105,0
Import towarów i usług.....	109,6	108,1	106,3	118,1	115,8	109,4	87,6	114,0	105,5	99,4	101,8
Popyt krajowy.....	102,5	106,3	102,4	107,2	109,5	105,0	99,7	104,2	103,8	99,6	100,2
Produkt krajowy brutto.....	103,6	105,1	103,5	106,2	107,2	103,9	102,6	103,7	104,8	101,8	101,7
w tym:											
Wartość dodana brutto.....	103,4	105,5	103,4	106,2	107,3	103,8	102,9	103,8	104,7	101,8	101,8
z tego:											
Rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo.....	103,2	108,7	98,6	95,0	104,0	97,2	113,1	93,3	101,3	95,3	104,7
Górnictwo i wydobywanie.....	97,1	96,4	98,1	91,7	101,5	104,5	82,2	97,8	99,8	100,2	103,2
Przetwórstwo przemysłowe.....	112,0	113,6	102,8	117,6	112,2	107,9	100,7	109,2	108,9	102,3	105,9
Wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz, parę wodną i gorącą wodę.....	102,5	109,3	104,2	92,9	102,8	95,9	106,6	114,3	114,9	102,2	102,2
Dostawa wody; gospodarowanie ściekami i odpadami; rekultywacja.....	100,4	99,0	106,8	99,6	102,1	102,3	104,1	104,0	102,6	100,5	99,7
Budownictwo.....	97,3	101,0	105,4	110,1	107,5	99,2	111,6	106,1	110,8	96,8	101,0
Handel; naprawa pojazdów samochodowych.....	99,3	103,0	104,7	104,8	106,1	105,3	104,6	103,9	97,4	103,2	99,8
Transport i gospodarka magazynowa.....	106,6	102,4	107,6	110,6	104,0	94,6	96,5	100,5	112,5	111,7	99,9
Zakwaterowanie i gastronomia.....	100,3	104,6	114,0	102,0	104,2	98,7	102,5	100,2	107,7	104,2	104,7
Informacja i komunikacja.....	103,8	116,0	97,0	104,7	106,7	109,2	104,0	101,2	106,5	110,1	102,9
Działalność finansowa i ubezpieczeniowa.....	106,8	109,2	108,4	97,4	131,7	111,6	91,2	98,1	109,0	89,5	101,4
Obsługa rynku nieruchomości.....	102,9	98,8	101,0	104,7	99,0	100,0	101,2	105,6	104,2	101,9	98,8
Działalność profesjonalna, naukowa i techniczna.....	104,6	103,3	107,6	105,5	109,2	110,2	104,3	97,8	102,1	102,9	103,7
Administrowanie i działalność wspierająca.....	96,1	112,8	95,6	110,3	118,1	111,8	108,7	108,1	115,1	108,0	101,5
Administracja publiczna i obrona narodowa; obowiązkowe zabezpieczenia społeczne.....	102,0	102,4	102,5	102,5	102,1	102,2	105,2	99,1	98,7	99,1	100,1
Edukacja.....	108,1	102,1	102,3	101,3	101,6	100,7	103,8	98,2	100,8	99,6	98,5
Opieka zdrowotna i pomoc społeczna	107,2	103,9	99,9	104,2	102,6	100,7	104,8	106,9	104,3	102,7	103,6
Działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją.....	103,3	104,3	101,2	100,7	110,8	104,4	102,3	92,3	98,8	97,9	80,0
Pozostała działalność usługowa.....	97,4	97,9	112,8	107,1	110,0	101,4	101,3	114,8	105,4	105,3	103,4
Gospodarstwa domowe zatrudniające pracowników oraz wytwarzające produkty na własne potrzeby.....	101,7	102,8	107,3	107,4	103,4	101,2	97,8	103,2	110,4	112,0	94,6

Działalność nielegalna w Polsce – założenia metodyczne i wyniki szacunku***Wprowadzenie***

Zgodnie z zapisami w *Rozporządzeniu Rady Unii Europejskiej (WE) nr 2223/96 z dnia 25 czerwca 1996 roku w sprawie rachunków narodowych i regionalnych we Wspólnocie (ESA95)* wszystkie państwa członkowskie zobowiązane zostały do wdrożenia wyników z działalności nielegalnej do rachunków narodowych. Począwszy od 1999 roku, tj. od momentu obowiązywania ESA95, tylko nieliczne kraje UE podjęły działania w tym kierunku. W związku z tym, Komisja Europejska (Eurostat) nałożyła na wszystkie państwa członkowskie tzw. zastrzeżenie przekrojowe, co zobowiązało je do obligatoryjnego ujęcia działalności nielegalnej w rachunkach narodowych. Okazją do wprowadzenia zmian jest rewizja metodologii rachunków narodowych i konieczność dokonania przeliczeń dla całego szeregu 1995-2013 zgodnie z *Rozporządzeniem Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 549/2013 z dnia 21 maja 2013r. w sprawie europejskiego systemu rachunków narodowych i regionalnych w Unii Europejskiej (ESA2010)*.

W związku z powyższym, Główny Urząd Statystyczny 29 września 2014 roku publikuje po raz pierwszy zrewidowane dane roczne dla produktu krajowego brutto (PKB) i dochodu narodowego brutto (DNB) z tytułu wdrożenia metodologii ESA2010, a także z tytułu innych korekt statystycznych, w tym - uwzględnienie działalności nielegalnej. Ujęcie działalności nielegalnej w rachunkach narodowych poprawi ich kompletność, wewnętrzną spójność, a także zapewni względną porównywalność rachunków narodowych pomiędzy krajami.

Szacowanie rozmiarów działalności nielegalnej przysparza wielu problemów wynikających między innymi z braku źródeł danych i konieczności stosowania szacunków, dlatego w ostatnich latach Komisja Europejska (Eurostat) opracowała rekomendacje dotyczące metod szacowania i rejestrowania w rachunkach narodowych następujących rodzajów działalności nielegalnej: prostytucji, produkcji i handlu narkotykami, przemytu alkoholu i wyrobów tytoniowych.

GUS, podobnie jak większość krajowych urzędów statystycznych państw członkowskich, nie prowadzi własnych badań pierwotnych w tym zakresie. W procesie szacowania działalności nielegalnej wykorzystuje się zatem dane ze źródeł administracyjnych i pozastatystycznych, w tym wyniki badań specjalistycznych instytucji i ośrodków naukowo-badawczych oraz raporty policyjne. Jednak dostępne raporty i opracowania często skupiają się raczej na społecznym i socjologicznym wymiarze takiej działalności, a nie na pomiarze zmiennych ekonomicznych, a zatem nie odpowiadają wprost potrzebom rachunków narodowych, dlatego niezbędna jest ich wielowymiarowa analiza i bardzo ostrożna interpretacja.

Szara gospodarka i działalność nielegalna – definicje i zakres

O złożoności szacunków działalności nielegalnej świadczy fakt, że problemów przysparza już pierwszy etap precyzyjnego i jednoznacznego jej zdefiniowania, co utrudnia, a czasem wręcz uniemożliwia rzetelne porównywanie wyników z różnych badań. Zarówno w prasie jak i innych publikacjach powszechnie stosowane są określenia tj. szara gospodarka, działalność ukryta, nieformalna, nielegalna a także czarna

strefa. Pojęcia te, w zależności od koncepcji autora, mogą mieć różny zakres, czego efektem może być też znaczna rozbieżność wyników. W pracach metodologicznych, których celem jest oszacowanie działalności nielegalnej na potrzeby rachunków narodowych, przyjęto zalecane przez Eurostat⁴ następujące definicje:

Gospodarka nieobserwowana to obszar gospodarki obejmujący grupę działalności ekonomicznych, dla których istnieje największe prawdopodobieństwo, że będą nieobserwowane. Są to: 1) działalność w szarej strefie, 2) działalność nielegalna, 3) działalność sektora nieformalnego lub działalność gospodarstw domowych na własny użytek. Działalność może być także pominięta z powodu braków w sposobie zbierania statystycznych danych podstawowych.

Szara gospodarka obejmuje działania produkcyjne w sensie ekonomicznym, całkowicie legalne (pod względem spełniania norm i regulacji prawnych), ale ukrywane przed władzami publicznymi z następujących przyczyn: 1) aby uniknąć płacenia podatku dochodowego, podatku od wartości dodanej (VAT) i pozostałych podatków, 2) aby uniknąć płacenia składek na ubezpieczenie społeczne, 3) aby uniknąć stosowania wymogów prawa takich jak: płaca minimalna, maksymalny czas pracy, warunki bezpieczeństwa pracy, 4) aby uniknąć procedur administracyjnych takich jak wypełnianie kwestionariuszy statystycznych i innych formularzy.

Istotą szarej gospodarki jest zatem m.in.: ukrywanie części dochodu w celu uniknięcia opodatkowania, zatrudnianie pracowników „na czarno”, rejestrowanie się pracujących na własny rachunek jako bezrobotnych.

Działalność nielegalna obejmuje: 1) produkcję wyrobów i usług, których sprzedaż, rozprowadzanie lub posiadanie są zabronione przez prawo; 2) działalność produkcyjną, która jest zwykle legalna, lecz staje się nielegalna gdy jest wykonywana przez producentów nie mających do tego prawa, na przykład praktyka medyczna bez licencji.

Nie zawsze istnieje wyraźna granica pomiędzy szarą gospodarką a działalnością nielegalną. Na przykład produkcja nie spełniająca wymogów bezpieczeństwa, ochrony zdrowia czy innych norm może być definiowana jako nielegalna. Jako nielegalna nie jest określana działalność łamiąca przepisy administracyjne, a tylko ta związana z działalnością kryminalną. Dlatego na przykład unikanie podatków nie jest zaliczane do działalności nielegalnej, tylko do działania w szarej strefie. Zakres produkcji nielegalnej w poszczególnych państwach zależy od obowiązującego w nich prawa. Na przykład prostytutka w niektórych krajach jest legalna. Dlatego Eurostat zaleca uwzględnianie specyfiki krajowej. Taka sytuacja dotyczy Polski, gdzie prostytutka nie jest zabroniona przez prawo (a więc jest legalna), ale czerpanie zysków z usług seksualnych świadczonych przez inną osobę (tzw. sutenerstwo) lub nakłanianie innej osoby do uprawiania prostytutki podlega już karze pozbawienia wolności do lat 3. W polskich szacunkach istnieje zatem konieczność rozdzielenia dokonanych oszacowań na część należącą do działalności nielegalnej (zabronione przez prawo sutenerstwo) i do szarej strefy (do której zaliczyć należy dochody bezpośrednio uzyskiwane przez osoby świadczące usługi seksualne).

---

⁴ OECD *Measuring the Non-Observed Economy: A Handbook* – Paris, 2002

Źródła danych

Do oszacowań wykorzystywano dane ze źródeł zewnętrznych. Są to raporty ośrodków naukowych i instytucji badawczych, dane policji, informacje z ministerstw oraz międzynarodowych instytucji powołanych do monitorowania i zwalczania przestępczości. W szczególności należy wymienić tu statystyki policyjne dotyczące liczby przestępstw, raporty Ministerstwa Finansów dotyczące pracy służb celnych, publikacje Krajowego Biura ds. Przeciwdziałania Narkomanii, raporty międzynarodowych organizacji: TAMPEP (*European Network for HIV/STI Prevention and Health Promotion among Migrant Sex Workers*), Biura Narodów Zjednoczonych ds. Narkotyków i Przestępczości - *United Nations Office on Drugs and Crime* (UNODC), Europejskiego Centrum Monitorowania Narkotyków i Narkomanii - *European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction* (EMCDDA). Jakość danych uzyskiwanych przez wyspecjalizowane ośrodki jest wystarczająca, aby na ich podstawie dokonywać oszacowań. Należy też podkreślić, że programy prewencyjne zakładają zbieranie danych przydatnych w statystyce, gdzie wykorzystywane są do obliczania wskaźników monitoringu (na przykład zobowiązanie Policji do notowania cen narkotyków).

Raporty dostarczają danych o skali nielegalnych zjawisk, a także o cenach na nielegalnych rynkach. W pracach analitycznych istotne są także informacje o organizacji nielegalnego procederu i narodowości osób zaangażowanych w działalność nielegalną. Cennym źródłem wiedzy są także publikacje prasowe i internetowe.

Metoda oszacowań działalności nielegalnej w Polsce

Prostytucja

Dochody z tytułu działalności związanej ze świadczeniem usług seksualnych szacowane są dwutorowo – jako dochody osiągnięte przez osoby świadczące usługi seksualne (których działalność w świetle polskiego prawa nie jest nielegalna, a osiągnięte dochody traktowane są jako szara strefa w gospodarce) oraz jako działalność nielegalna związana z nielegalnym w Polsce czerpaniem zysków z uprawiania prostytucji przez inne osoby (działalność sutenerów).

Obliczenia wykonywane są zgodnie z zaleceniami Komisji Europejskiej (Eurostat), tj. od strony podaży, osobno dla trzech typów prostytucji – działalności agencji, osób pracujących w prywatnych lokalach (własnych lub wynajętych) oraz prostytucji ulicznej. Każdy z tych typów charakteryzuje się inną specyfiką organizacji pracy, cen i osiągniętych dochodów.

Przychody z tytułu świadczonych usług obliczono w oparciu o wytyczne Komisji Europejskiej (Eurostat), zakładające, że wartość tych przychodów równa jest iloczynowi liczby osób świadczących usługi seksualne, liczbie kontaktów w ciągu roku oraz średniej cenie usług. W szacunku uwzględniono także udział nierezydentek, który charakterystyczny jest dla prostytucji ulicznej. Wartość usług świadczonych przez cudzoziemki, a także wartość kosztów jakie ponoszą w związku z przekazywaniem części swojego zysku sutenerom, wpływają także na poziom salda handlu zagranicznego.

Działalność nielegalna związana ze świadczeniem usług seksualnych, która zarejestrowana została w polskich rachunkach narodowych dotyczy wyłącznie działalności sutenerów.

Narkotyki

Szacowanie rozmiarów działalności związanej z produkcją i handlem narkotykami, możliwe jest dzięki współpracy z krajowymi instytucjami zajmującymi się monitorowaniem i zwalczaniem zjawiska produkcji, handlu i przemytu narkotyków, m.in. z Ministerstwem Finansów, w ramach którego działa Służba Celna dysponująca danymi o skali przemytu i nielegalnej produkcji narkotyków. Ponadto, wykorzystywane są dane i opracowań Krajowego Biura ds. Przeciwdziałania Narkomanii (KBPN) oraz wyników badań ESPAD udostępnianych przez KBPN i Instytut Psychiatrii i Neurologii w Warszawie (wielkość spożycia narkotyków i ceny).

Dotychczasowe oszacowania obejmują siedem grup narkotyków o znaczącym udziale w rynku. Są to: marihuana i haszysz, amfetamina, kokaina i crack, heroina, ecstasy, LSD i halucynogeny oraz polska heroina. Znaczenie tej ostatniej jest obecnie znikome, jednakże jest ujęta w oszacowaniach, ponieważ analizowany szereg czasowy sięga roku 1995, kiedy heroina była dominującym narkotykiem na polskim rynku.

Zgodnie z zaleceniami Eurostatu, analiza i szacunki wartości przychodów z tytułu działalności związanej z produkcją i handlem narkotykami dokonywane są od strony podaży i od strony popytu.

Ze względu na różne sposoby organizacji produkcji i handlu, a także różne style zażywania, stosowane są odmienne metody szacunku dla każdego rodzaju narkotyków. W celu obliczenia wartości spożywanych narkotyków w Polsce wykorzystano dane na temat liczby osób sporadycznie i regularnie zażywających narkotyki, częstotliwości zażywania, dawki oraz ceny poszczególnych narkotyków. Zbilansowanie strony popytu i podaży, pozwoliło także na opracowanie danych o wartości eksportu i importu. Przykładowo, oszacowanie wielkości produkcji krajowej oparto na liczbie zlikwidowanych w kraju plantacji, laboratoriów oraz na wielkości konfiskat substancji będących surowcem do produkcji narkotyku (tzw. prekursorów). Pomocne były również dane zawarte w światowych raportach dotyczących narkotyków (WDR) i EMCDDA o wielkości produkcji światowej i udziału Polski w rynkach światowych. Przy szacowaniu wielkości importu uwzględniono dane dotyczące konfiskat narkotyków („przejęć” wg nomenklatury policyjnej) oraz analizowano udział tranzytu i dostaw na rynek krajowy w przemyśle.

Przemysł papierosów

W oszacowaniach wartości przemysłu papierosów w Polsce zastosowano rekomendowane przez Eurostat podejście od strony popytu (spożycia). Szacunki dotyczące nielegalnego rynku papierosów to skomplikowany proces wymagający przeanalizowania wielu danych o produkcji, spożyciu, a także imporcie i eksporcie papierosów. Niezbędne zatem było zbilansowanie stron popytu i podaży ilościowo, a następnie wartościowo wykorzystując informacje o cenach hurtowych i detalicznych. W przypadku papierosów rynek legalny i nielegalny, a także szara strefa są ze sobą ściśle powiązane.

Zjawiska, które poddano dokładnej analizie to przemysł na rynek krajowy papierosów ze wschodu i ich nielegalna sprzedaż w handlu, głównie bazarowym, a także zjawisko wywozu legalnie wyprodukowanych w Polsce papierosów do krajów Europy Zachodniej i tam wprowadzanie ich na rynek bez obowiązujących znaków akcyzy. Od 2004 roku występuje też w Polsce nielegalna produkcja papierosów na skalę przemysłową – zwykle podrabiane są znane marki. Ta nielegalna produkcja przeznaczona jest głównie na

rynki zachodnie, choć jej część trafia także na rynek krajowy. Oszacowania objęły każde z powyższych przypadków, przy czym część dochodów związaną z legalnie wyprodukowanymi papierosami zaliczono do szarej strefy gospodarki, natomiast część wynikającą z nielegalnej produkcji oraz przemytu na rynek polski, do gospodarki nielegalnej. Obliczenia możliwe były między innymi dzięki współpracy z Zespołem Wymiany Informacji Celnej - RILO (w Ministerstwa Finansów), a także wykorzystaniu danych o udziale papierosów nielegalnie produkowanych lub przemyconych w ogólnym spożyciu – na podstawie badania pustych paczek prowadzonego na zlecenie koncernów tytoniowych. Wykorzystano również dane o liczbie zlikwidowanych i czynnych nielegalnych wytwórni i ich mocy produkcyjnej – pozyskane z Ministerstwa Finansów oraz informacje z badań AC Nielsen ND(L) Research dotyczące wartości legalnego wwozu i wywozu papierosów. Raport z tych badań dostarczył również istotnych informacji o udziale w spożyciu papierosów pochodzących z przemytu oraz nielegalnej produkcji. W obliczeniach uwzględniono również konfiskaty, które umożliwiły oszacowanie poziomu importu i eksportu papierosów wyprodukowanych nielegalnie.

Wyniki szacunku działalności nielegalnej w Polsce

Zgodnie z wymogami Eurostatu doszacowania do PKB z tytułu nielegalnej gospodarki obejmują dochody osiągnięte w sektorze usług prostytucji, produkcji i handlu narkotykami oraz nielegalnej produkcji papierosów i handlu papierosami pochodzącymi z przemytu. Szereg czasowy, dla którego dokonano obliczeń obejmuje lata 1995 – 2013.

Wartość dodana brutto z działalności nielegalnej (obejmująca działalność sutenerską, narkobiznes i przemyt oraz produkcję papierosów) wyniosła w latach 2000, 2010, 2013 odpowiednio 3605 mln zł, 9434 mln zł i 13021mln zł, co stanowiło 0,48%, 0,66% i 0,79% wartości PKB. Największy udział miała działalność związana z produkcją i handlem narkotykami, której wartość stanowiła około 75% i więcej dochodów z całej działalności nielegalnej i wyniosła w latach 2000, 2010 i 2013 odpowiednio 0,38%, 0,51% i 0,60%.

Ponadto, rachunki narodowe zostały zrewidowane o wartość dochodów osób świadczących usługi seksualne, jednak zmiany nie zostały ujęte w działalności nielegalnej ale w tzw. "szarej gospodarce".

Wpływ działalności związanej z prostytucją, narkotykami oraz przemysłem papierosów w latach 1995-2013, ceny bieżące (w mln zł)

Wyszczególnienie	1995	2000	2010	2011	2012	2013
PKB bez działalności nielegalnej	337222	744378	1416585	1528127	1596378	1635745
Działalność nielegalna	2202	3605	9434	10679	12662	13021
Prostytucja (działalność ochroniarska/sutenerska)	78	187	659	649	657	657
Narkotyki	1826	2837	7247	7938	9752	9840
Przemysł papierosów	298	581	1528	2092	2253	2524
PKB z działalnością nielegalną	339424	747983	1426019	1538806	1609040	1648766
Udział działalności nielegalnej w PKB	0,65%	0,48%	0,66%	0,69%	0,79%	0,79%
Prostytucja (działalność ochroniarska/sutenerska)	0,02%	0,03%	0,05%	0,04%	0,04%	0,04%
Narkotyki	0,54%	0,38%	0,51%	0,52%	0,61%	0,60%
Przemysł papierosów	0,09%	0,08%	0,11%	0,14%	0,14%	0,15%

Oszacowania wartości działalności nielegalnej w Polsce prowadzone są przez Ośrodek Badań Gospodarki Nieobserwowanej w Urzędzie Statystycznym w Kielcach. Prace metodologiczne w tym zakresie prowadzone są we współpracy z Departamentem Rachunków Narodowych GUS. Ze względu na złożony charakter, zarówno zjawisk składających się na działalność nielegalną, jak i samego procesu jej szacunków wstępne oszacowania były przedmiotem konsultacji metodologicznych w ramach Komisji Metodologicznej GUS, działającej przy GUS Naukowej Radzie Statystycznej, a także dyskusji z przedstawicielami Ministerstwa Finansów i Narodowego Banku Polskiego. Uwagi i propozycje ze strony środowiska naukowego oraz instytucji współpracujących uwzględniono w zmodyfikowanej wersji opracowania.